

УДК 821.111(73)

Андрій ГУРДУЗ

м. Миколаїв

gur dai@ukr.net

ПРИНЦИПИ МІФОПОЕТИКИ ТРИЛОГІЇ РЕНСОМА РИГГЗА ПРО ДИВНИХ ДІТЕЙ

Уперше комплексно проаналізовано принципи формування міфопоетики трилогії Ренсома Риггза «Будинок дивних дітей» – «Місто порожніх» – «Бібліотека Душ». Висвітлено особливості бінарно-позиційної побудови текстів циклу, а також параметри інтертекстуальної системи романів про дивних дітей як засобу стереоскопічного помноження фентезійних смислів трилогії. З'ясовано характер розширення Р. Риггзом прийомів міфопоетичного спектру через оригінальні сполучення в його творах ряду знакових традиційних образів і мотивів.

Ключові слова: міфопоетика, комбінаторність, інтертекстуальність, типологія, параболізм.

Початок ХХІ ст. в літературно-мистецькому процесі ознаменований тріумфальною ходою фентезійного жанру, який, швидко еволюціонуючи, завойовує нові позиції в художній і розважальній сферах і домінують та найбільша продуктивність якого вже не ставиться під сумнів. Найвищі досягнення сучасної української літератури, передусім прози, також напряду пов'язані з фентезійним світом, ставка на який певно забезпечила актуальне оновлення національних фольклорно-літературних традицій, адекватне реагування на зарубіжний художній досвід і водночас – успішні пошуки власної міфотворчої програми розвитку. Ступінь інонаціонального впливу на українського автора фентезі при цьому досить вагома, що сприяє формуванню у вітчизняній культурно-мистецькій системі специфічної ситуації вибору: а) кардинального національно зумовленого переосмислення систем образів – і високий ризик творчості «для домашнього вжитку»; б) адаптації і паритетного входження до світового корпусу в плані традиції (зокрема, за рахунок компромісу з національною складовою) та в) переосмислення ідейно-структурного плану фентезійного твору і просування національно ґрунтованих образних систем [3, 68].

Особливо важливим відповідно стає аналіз характеристик того зарубіжного художнього продукту, який, заходячи в український культурний простір, швидко набуває в ньому популярності і згодом стає зразком для наслідування, формує адаптовану інтертекстуальну канву вже українських творів. Поряд із таким відносно дослідженим масивом – прозою Дж. Р. Р. Толкіна (в першу чергу, «Володар перснів»), С. Кінга, циклами С. Майєр «Сутінки», С. Лук'яненка

«Варти», С. Коллінз «Голодні ігри», поттеріаною Дж. Ролінг і под. – фактично не висвітленою літературознавчо й культурологічно залишається романна трилогія американця Ренсома Риггза «Будинок дивних дітей» – «Місто порожніх. Втеча з дому дивних дітей» – «Бібліотека Душ. Немає виходу з дому дивних дітей» 2011–2015 рр. (із потенційним продовженням у малій прозі). У силу новизни, а також певної тематичної «незручності» трилогії цілком позитивно прийняття її українським читачем артикульовано переважно в аматорських емоційних й аспектних відгуках, окремих рецензіях. Тим часом цикл становить особливий науковий інтерес як приклад синтетичної прози перших десятиліть ХХІ ст. із вираженою комбінаторною природою міфопоетики, що попередні аналогічні сприйняті художні зразки справили великий вплив на становлення ряду сучасних українських митців (Людмили Баграт, Дари Корній, Вікторії Гранецької, Алли Рогашко й ін.). У вузькому колі зарубіжних праць фокус уваги переважно зосереджений на аспектах історичної стилізації Р. Риггза в описах пережитих персонажами подій у період Другої світової війни, Голокосту, причому акцентують науковці єврейську приналежність героїв, яку як ознаку незвичайності ставлять вище за їх надприродну особливість [наприклад, див.: 11].

Метою пропонованої статті, в такий спосіб, є визначення специфіки формування міфопоетичної парадигми трилогії Р. Риггза про дивних дітей. Ключовими при цьому стають питання а) особливостей бінарноопозиційної побудови текстів циклу, б) параметрів інтертекстуальної системи романів про дивних дітей як засобу стереоскопічного помноження фентезійних

смыслів трилогії та в) розширення Р. Риггзом прийомів міфопоетичного спектру через оригінальні сполучення в його трилогії ряду знакових традиційних образів і мотивів.

Успіх циклу Р. Риггза про дивних дітей, зокрема, у слов'янському світі, пояснюється майстерним, продуманим синтезом у текстах творів актуальних нині міфопоетичних, сюжетних рішень, вдалих проблемно-тематичних акцентів, які формують параболічно інтелектуалізовану репрезентативну одиницю сучасної масової літератури з якісним лексико-стилістичним ладом, потужним філософським підтекстом, майже інтерактивним типом організації, дозвоною загальноісторичною й релігійною провокацією реципієнта, а також з якісною історичною стилізацією, вміщеними водночас елементами натуралізму, фантастики (скажімо, переміщення в часі) й містицизму, широким інтертекстуальним базисом. Цикл становить собою цілісний текст зі своєрідною кільцевою композицією, який розповідає про життя і пригоди в історично різний час групи дітей (та окремих дорослих) із надздібностями, що живуть у герметичному просторі (в першій книзі – «Дім дивних дітей») і згодом намагаються залишити його, долаючи значні перешкоди. Сюжетно обігране потрапляння в це середовище героя Джейкоба Портмана дозволяє розкрити своєрідні закони життя цих обдарованих екстрасенсорно персонажів, багатовимірно відгороджених від суспільства.

Оптимальна для творів із міфопоетичною парадигмою різнорівнева бінарноопозиційна побудова чітко прописана в циклі Р. Риггза. Простір і час розгортання подій, при їх відносній визначеності, відповідно взаємонакладаються (про метафору туману в тексті романів варто говорити окремо) і сприяють універсальності зображуваного. Простір глобально поділяється на «свій» (для головного героя Джейкоба Портмана і дивних дітей) і «ворожий», аналогічно: «внутрішній» (безпечний у Домі *дивних*, дитячий, природний, мирний, добра) – «зовнішній» (поза таємничим островом у першій книзі циклу, сповнений небезпек від «порожнеч» і «потвор», світ жорстоких дорослих, їх нерозумної науки, війни – зокрема, триває Друга світова війна; світ зла). Напругу між двома протиставленими світами посилюють також додаткові фактори: **норми і надзвичайного** (*дивні* в романах Р. Риггза володіють надприродними здібностями, що неприйнятно в реаль-

ному світі людей), **національний** (герой і дивні діти – євреї, що останніх переслідують фашисти та їх прибічники – масковані під людей монстри: «Потвори на боці німців» [Риггз Р. *Город пустых* 2014, с. 36]; у такій сюжетній комбінації фашизм набуває звучання первісного містичного зла, образи ж гнаних ним дітей сприймаються в ореолі особливої жертвовності – незвичайні і психофізично, і за національною ознакою), **суб'єктивно часовий** (персонажі переміщуються в часі за посередництвом часових *летель*, через що вібрують і час, і простір), **культурно-історичний** і **легендарно-міфологічний** (квест зводить Джейкоба Портмана і його друзів також із героями міфів і легенд) та ін.

Водночас ускладнена структура містикофентезійної складової романів аналізованого циклу: між дивними і переродженими «порожнечами» та «потворами» наявний конфлікт. У цьому контексті варто сказати про глибоку і продуману інтертекстуальну канву трилогії про дивних дітей, покликану посилити читачький інтерес до тексту. Спектр звертань до культурно-мистецького, історико-політичного контексту тут вельми широкий: від античної міфології (скажімо, персонажі Р. Риггза спілкуються з Хароном [наприклад: 8, 52]), біблійного корпусу (обіграний на різних рівнях художньої організації трилогії – наприклад: «Туман здався мені явищем біблійного порядку. І було неважко уявити собі, як розгніваний Господь насилає на єгиптян подібне лихо» [10, 94], – але, перш за все, в іменах власних [6, 41]) до американського кіноциклу «Люди-Х» («X-Men») та елементів криптоісторії (наприклад, «пояснено» феномен Тунгуського метеориту, хоча сам цей феномен не названий: «Це коли пів-Сибіру злетіло в повітря?» [8, 207]; декілька сотень дивних «...влітку 1908 року... відправились у сибірську тайгу для здійснення свого богопротивного експерименту. [...] Вони провели жажливий вибух, від якого задримали вікна навіть на Азорських островах. [...] У результаті вибуху вони набули нового стану, які багато хто назвав би вічним прокляттям...» [10, 310–311]).

Загальна картина світу в трилогії Р. Риггза певно асоціюється з організацією світу в культовому циклі С. Лук'яненка «Варти» 1998–2014 рр., причому особливо привертає увагу момент із коментуванням в американському й російському циклах відповідно перероджених дивних і Інших: в обох авторів проходить думка про вампіризм ([10, 311–312] – [7, 362]). Прик-

метне також точне співпадіння ситуацій ставлення перероджених дивних (монстрів) і звичайних обдарованих у трилогії Р. Риггза та нищення переродженими вампірами своїх звичайних одноплемінників у фільмі реж. Т. Чапканова «Нація вампірів» 2012 р. (США).

Просторово-часове співвідношення і комунікація реального світу, який переживає Другу світову війну, і світу острова, де рятуються обдаровані в «Домі дивних дітей», не може не нагадувати подібний принцип у «Хроніках Нарнії» К. С. Льюїса. Чітко прописані в сюжеті трилогії про дивних дітей «ефект метелика» і «петлі часу», так модні в літературі і кіно II половини ХХ – початку ХХІ ст., загалом заслуговують на окремий розгляд. Шлях Джейкоба Портмана вельми подібний до квесту Гаррі Поттера Дж. Ролінг, до якого приписаний мотив успадкованого Джейкобом від дідуся донкіхотства («Мене глибоко вразило це нове уявлення про дідуся... як про мандрівного рицаря, який ризикував своїм життям заради рятування інших, ночував у машинах і дешевих мотелях, вартуючи смертельно небезпечні тіні, повертався додому з подряпинами, появу яких був не в змозі пояснити, і спогадами про кошмари, якими ні з ким не міг поділитися. А в нагороду за свої жертви бачив тільки насмішки і підозри з боку тих, кого любив» [10, 305]; в іншому місці тексту характеристика персонажа доповнена: «Порівняно з тобою твій дід був справжнім Рембо» [10, 324]) зі згадкою про Пітера Пена та зниклих у відповідній казці хлопчиків [10, 202] (образи «порожнеч» із книг Р. Риггза подібні до постатей дementорів зі світу книг Дж. Ролінг). Дім дивних дітей концептуально нагадує і Хогвартс потеріани з його атрибутами, і навчальний заклад на своєрідному острові людей-Х із вищезгаданого американського кіноциклу (як і мешканці обох цих місць), «закриту школу» з однойменного російського циклу й под. Прообрази змальовані в останній книзі трилогії Бібліотеки Душ знаходимо в досвіді світової літератури II половини ХХ ст., а в сучасному – аналогічному Риггзовому розробленні – бачимо, наприклад, в українському романі Дари Корній і Тали Владмирової «Крила кольору хмар» 2014 р. Не обходиться трилогія Р. Риггза і без асоціацій з реальністю «Володаря перснів» Дж. Р. Р. Толкіна: так, перед проникненням до замку «порожнеч» як осередку зла герой пригадує «...рядок із Толкіна. – ...в Мордор не можна просто ввійти» [8, 139]. Кропітка робота Р. Риггза з лексич-

ним ладом циклу дає свій міфопоетичний ефект, помітний, передовсім, на рівні власних імен. Скажімо, висновок про важливість імен персонажів для досягнення символістичної глибини тексту робить автор одної з нечисленних лінгвістичних розвідок першої книги трилогії [6, 43].

Заслугоує на увагу в циклі про дивних дітей також комплекс порушуваних глобальних питань місця людини на Землі, співіснування культур, імперативу жити в гармонії з природою. Оригінально висвітлено Р. Риггзом франкенштейнівський мотив на прикладі групи *дивних*, які свого часу повстали проти законів природи і в прагненні отримати безсмертя богів перетворились на потвор-кровопивць – «порожнеч» та їх похідних – «потвор»: «Результат цих експериментів змусив би здригнутися навіть доктора Франкенштейна» [10, 326]; «І тут порожнеча сіла і випрямила спину, як чудовисько Франкенштейна, що ожило» [8, 249]. По суті, тут спостерігаємо ще одну опозицію в аналізованому тексті, полюси якої, однак, згідно з закономірностями літератури середини ХХ – ХХІ ст., не асоційовані з абсолютними початками добра і зла – навіть у «порожнечі» Джейкоб Портман може розгледіти залишки душі: «У процесі управління цією істотою я наблизився до неї достатньо для того, щоб зрозуміти, що всередині щось є. Це щось було крихітною іскрою, маленькою кулькою душі на дні глибокого виру. Насправді порожнеча не була порожньою» [8, 272]. Таке твердження про одухотвореність демонічної істоти (наприклад, вампіра – у вже згаданому романі Дари Корній і Тали Владмирової «Крила кольору хмар») органічне тенденції реінтерпретації легендарно-міфологічного образу в літературі II половини ХХ – ХХІ ст. – корпусу, де вампіри релігійні, а люди створені ними чи хочуть бути ними [2, 68–71]; де одухотворений Мінотавр з'єднує характеристики образів Робінзона й Агасфера чи Христа, Прометея і под., а ангел покари летить, абсурдно «...перекосивши рот у вампірському оскалі» [5, 64]; де існують цивілізації мінотаврів і єдинокорів, а останні можуть бути антропоморфізованими і т. ін.; де душа визнається навіть у творіння Франкенштейна чи гарпій – захисників добра (драма «Я, Франкенштейн» реж. С. Бітті, 2014 р., США – Австралія), у потерчат (із роману Дари Корній і Тали Владмирової «Зозулята зими» 2012 р.) і под.

Демонструє аналізована трилогія про дивних дітей і актуальні нині в суспільній свідомо-

сті пов'язані з міфом специфічні реверсивні процеси [детальніше див.: 1, 56].

Варто визнати, що, при всій широті використання Р. Риггзом художніх рішень для моделювання унікальної картини світу в його книгах, цілком оригінальними можна вважати, швидше, комбіновані структури цих засобів і прийомів. Останнє, очевидно, – вимушена данина панівним багату в чому канонам масової літератури межі ХХ–ХХІ ст. Хоча власне авторський почерк американський письменник однозначно знаходить: такою відзнакою є введення в текст його трилогії особливо опрацьованої фотографії як явища; очевидно, наступним кроком у такому синтезі мистецтв (і з огляду на професійні інтереси Р. Риггза) слід очікувати відеоінсталяції, елементи доповненої / віртуальної реальності тощо при виході подальших літературних чи квазілітературних творів митця в особливому технічному оформленні.

Як видно, за типом організації міфопоетичної парадигми, набором і типом поєднання засобів моделювання фентезійного часопростору трилогія про дивних дітей є репрезентативною для міського фентезі перших десятиліть ХХІ ст. і при цьому достатньо оригінальна в сенсі художнього жанрового аранжування, реалізованих контамінативних прийомів, характеру параболічного прочитання; вона відображає комплекс гострих соціокультурних і психологічних проблем сучасності та в силу глибокої філософічності адресована широкій читацькій аудиторії. Водночас упізнані в текстах циклу Р. Риггза й прикмети кризи фентезійної міфотворчості [4, 48–49].

Подальше системне вивчення творчості Ренсома Риггза в контексті сучасної американської і світової прози доцільне і перспективне. Матеріал пропонованої студії може бути введений у масштабнішу роботу з проблем розвитку фентезі ХХІ ст., ряд положень статті означені тезово, окреслюють спектр проблемних питань і також можуть бути продуктивно розвинені в руслі заявленої тематики.

Список використаних джерел

1. Вишницька Ю. В. Міфологічні сценарії в сучасному художньому та публіцистичному дискурсах : дис. ...

Andriy GURDUZ
Mykolaiv

THE PRINCIPLES OF THE MYTHOPOETICS OF THE TRILOGY ABOUT THE STRANGE CHILDREN BY RANSOM RIGGS

The principles of forming of the mythopoetics of the trilogy «Miss Peregrine's Home for Peculiar Children» – «Sequel to Miss Peregrine's Home for Peculiar Children» – «Library of Souls: The Third Novel of Miss

доктора філол. наук ; спец. 10.01.06 – теорія літератури, 10.01.01 – українська література / Юлія Василівна Вишницька. – К. : Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2016. – 624 арк.

2. Гурдуз А. І. Літературно-мистецька вампірада другої половини ХХ – першого десятиліття ХХІ століття: інтрига переосмислення / А. І. Гурдуз // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського : зб. наук. пр. Сер. Філологічні науки / за ред. В. Д. Будака, М. І. Майстренко. – Миколаїв : МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2013. – Вип. 4.12 (96). – С. 64–72.
3. Гурдуз А. І. Міжкультурний діалог як проблема українського фентезі ХХІ століття / А. І. Гурдуз // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського : зб. наук. пр. Сер. : Філологічні науки (літературознавство) / гол. ред. В. Д. Будака, гол. ред. сер. О. С. Філатова. – Миколаїв : МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2014. – Вип. 4.14 (111). – С. 63–69.
4. Гурдуз А. І. Трансформації франкенштейніани початку ХХІ століття: фентезійний акцент / А. І. Гурдуз // Літератури світу: поетика, ментальність і духовність : зб. наук. пр. ; гол. ред. С. І. Ковпик. – Кривий Ріг : ДВНЗ «Криворізький національний університет», 2016. – Вип. 7. – С. 42–51.
5. Зотов Г. А. Ад & Рай : роман / Г. А. Зотов. – М. : АСТ : Астрель, 2011. – 351 [1] с.
6. Каде Ю. Р. Антропоними и их значения в романе Ренсома Риггза «Дом странных детей» / Ю. Р. Каде // Современные тенденции развития науки и технологий : периодич. науч. сб. ; гл. ред. Ткачева Е. П. – 2016. – № 11. – Ч. 6. : по материалам XX Междунар. науч.-практ. конф., г. Белгород, 30 ноября 2016 г. – С. 41–44.
7. Лукьяненко С. В. Ночной Дозор / С. В. Лукьяненко. Дневной Дозор / С. В. Лукьяненко, В. Н. Васильев. – М. : АСТ, 2006. – 763 с.
8. Риггз Р. Библиотека Душ : роман / Ренсом Риггз ; пер. с англ. Е. Боровой. – Харьков : Книжный клуб «Клуб семейного досуга» ; Белгород : ООО «Книжный клуб «Клуб семейного досуга»», 2016. – 480 с. ; ил.
9. Риггз Р. Город пустых. Побег из Дома странных детей : роман / Ренсом Риггз ; пер. с англ. Е. Боровой. – Харьков : Книжный клуб «Клуб семейного досуга» ; Белгород : ООО «Книжный клуб „Клуб семейного досуга»», 2014. – 464 с. ; ил.
10. Риггз Р. Дом странных детей : роман / Ренсом Риггз ; пер. с англ. Е. Боровой. – Харьков : Книжный клуб «Клуб семейного досуга» ; Белгород : ООО «Книжный клуб «Клуб семейного досуга»», 2015. – 432 с. ; ил.
11. Zarzycka A. The Gothicization of World War II as a Source of Cultural Self-Reflection in *Miss Peregrine's Home for Peculiar Children* and *Hollow City* [Електронний ресурс] / Agata Zarzycka // War Gothic in Literature and Culture ; ed. by A. S. Monnet, S. Hantke. – New York : Routledge ; Taylor & Francis, 2016. – 290 p. – Режим доступу : https://books.google.com.ua/books?id=mKk0CwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbs_atb#v=onepage&q&f=false.

Peregrine's Peculiar Children» by Ransom Riggs are analysed in complex for the first time. The particularities of the binary-opposition construction of the circle texts are explored. Also we analyse the intertextual system parameters of the novels about the peculiar children as a facility of stereoscopic multiplying of this trilogy fantasy senses. The type of widening by R. Riggs the acceptances of mythopoetical spectrum by means of original combinations in his art works of the row of the sign traditional images and motifs is explained.

Key words: mythopoetics, combinatorial principle, intertextuality, typology, parabola in text.

Андрей ГУРДУЗ

г. Николаев

ПРИНЦИПЫ МИФОПОЭТИКИ ТРИЛОГИИ РЕНСОМА РИГГЗА О СТРАННЫХ ДЕТЯХ

Впервые комплексно проанализированы принципы формирования мифопоэтики трилогии Ренсома Риггза «Дом странных детей» – «Город пустых» – «Библиотека Душ». Освещены особенности бинарноопозиционного построения текстов цикла, а также параметры интертекстуальной системы романов о странных детях как средства стереоскопического умножения фэнтезийных смыслов трилогии. Объяснен характер расширения Р. Риггзом приёмов мифопоэтического спектра через оригинальные сочетания в его произведениях ряда знаковых традиционных образов и мотивов.

Ключевые слова: мифопоэтика, комбинаторность, интертекстуальность, типология, параболлизм.

Стаття надійшла до редколегії 02.03.2017

УДК 821.161.2

Ольга ГОРБОНОС, Аліна ЖУКОВА-БОЖИЦЬКА

м. Херсон

ІМАЖИНІЗМ ЯК СКЛАДОВА ЛІТЕРАТУРНИХ ПРОСТОРІВ УКРАЇНИ ТА РОСІЇ 20-х РОКІВ ХХ ст.: ПРОВІДНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ, ПЕРСОНАЛІЇ

Статтю присвячено особливостям розвитку імажинізму в українській і російській літературах початку ХХ століття на матеріалі творчого доробку Б.-І. Антонича та С. Єсеніна. Простежуються провідні мотиви, образи, специфіка, художня реалізація авторської позиції збірки Б.-І. Антонича «Три перстні» та імажиністських творів С. Єсеніна. Визначаються провідні індивідуально-стильові доміанти їх творчого доробку.

Ключові слова: імажизм, імажинізм, художній образ, асоціативність, метафора, національна своєрідність.

Літературна дійсність в Україні та Росії 20-х років ХХ століття вражає багатством творчих пошуків, пристрастністю дискусій і полемік щодо розвитку літератури, розуміння домінантних проблем творчого процесу у цей час. Сучасна літературознавча думка розглядає цей період розвитку і української, і російської літератури як цілу епоху; щоб осмислити її здобутки в умовах сьогодення необхідно виокреслити і розглянути усі інноваційні прояви їх художньо-творчого життя у післяреволюційний період [10].

Як одну із засадничих ознак даних літературних просторів вказаних хрономеж літературознавці ідентифікують також прагнення до самоствердження і пошуків власного шляху в

літературі найрізноманітніших літературних угруповань, шкіл, течій у тісному зв'язку з конкретними історико-літературними процесами [10, 13–14]. Домінантно спонтанний спалах даних літературно-естетичних явищ і зумовлював творче життя українського та російського письменства у 20-их років ХХ століття та появі і розвитку у ньому інноваційних художньо-естетичних явищ, зокрема – виникнення імажинізму як постсимволістської модерністсько-авангардистської течії [6, 413]. Його прояви, персоналії, особливості функціонування у літературному просторі України та Росії даних хрономеж в умовах літературознавчого сьогодення – предмет постійного науково-об'єктивного вивчення та осмислення; особливо якщо даний